

Stavovi studenata prema tražiteljima azila u Republici Hrvatskoj

Župarić-Iljić, Drago; Gregurović, Margareta

Source / Izvornik: **Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, 2013, 22, 41 - 62**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.5559/di.22.1.03>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:303:121520>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute for Migration Research - Institutional repository for storing papers and data sets](#)

doi:10.5559/di.22.1.03

STAVOVI STUDENATA PREMA TRAŽITELJIMA AZILA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ, Margareta GREGUROVIĆ
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

UDK: 316.644-057.875(497.5):314.745.3-054.7
316.613.432-057.875(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 25. 9. 2012.

U ovom radu opisana je konstrukcija mjernog instrumenta "Skale stavova prema tražiteljima azila", koja se temelji na ispitivanju provedenom na prigodnom uzorku od 277 studenata/studentica društvenih, prirodnih i tehničkih smjerova Zagrebačkoga sveučilišta. Eksploratornom faktorskom analizom, direktnom oblikom rotacijom dobivena su tri faktora: "percepcija društvene prijatnje", "percepcija kulturne prijatnje" te "percepcija zdravstveno-ekonomske prijatnje". Dobiveni faktori objašnjavaju 60,8% varijance instrumenta te su na temelju njih konstruirane aditivne podskale koje su tretirane kao zavisne varijable u jednostavnoj analizi varijance (ANOVA), dok su kao nezavisne uzete odabrane sociodemografske, sociokulturne i kontekstualne varijable. Rezultati pokazuju da veći doživljaj tražitelja azila kao društvene i kulturne prijatnje među studentskom populacijom Zagrebačkoga sveučilišta imaju studenti koji studiraju tehničke znanosti, politički se pozicioniraju desno i krajnje desno, uvjereni su vjernici ili su religiozni te oni koji nemaju ili imaju samo jednoga prijatelja stranca u RH (značajno samo za percepciju društvene prijatnje). Veći doživljaj tražitelja azila kao zdravstveno-ekonomske prijatnje imaju samo oni koji studiraju tehničke ili prirodne znanosti. Predviđena povezanost stavova prema tražiteljima azila s varijablom "osobno iskustvo raseljenosti" (prognaničko i izbjegličko iskustvo), varijablom "kontakt s tražiteljom azila ili azilantom" te varijablom "primarni izvor upoznavanja s temom azila" nije statistički značajna.

Ključne riječi: azil, tražitelji azila, izbjeglice, percepcija prijatnje, ksenofobija

Drago Župarić-Ilić, Institut za migracije i narodnosti,
Trg Stjepana Radića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska.
E-mail: dzuparic@imin.hr

UVOD

U zadnjim je desetljećima 20. stoljeća multietničnost zapadnoeuropskih društava zbog prisutnosti (post)kolonijalnih migranata, "gastarbajtera" i disidenata bivšega Istočnog bloka dopunjena dolaskom izbjeglica iz bivše Jugoslavije, s Bliskoga i Srednjega istoka te ratom zahvaćenih područja Afrike. Tako su, primjerice, Francuska, Velika Britanija i skandinavske zemlje doživjele porast strane populacije u relativno kratkom vremenu. No pojedine zemlje, poput Njemačke, iako imaju znatan broj useljenika na svojem teritoriju, sebe ni danas službeno ne smatraju "društvom useljavanja" (Mesić, 2002). U takvoj vrsti samodeklarirane *antiimigracijske* pozicije često se useljenike doživljava kao vrst prijetnje, a domaća populacija iskazuje negativne stavove prema strancima. Neki se od stavova odnose na one prema tražiteljima azila (TA), kao specifičnoj populaciji nedobrovoljnih migranata koji u svojem izgnanstvu uspiju prijeći granice vlastite države te zatražiti međunarodnu zaštitu. U svijetu je 2010. broj raseljenih osoba iznosio 43,7 milijuna, od čega 15,4 milijuna izbjeglica i 27,5 milijuna interno raseljenih osoba. Oko 850 000 osoba bilo je 2010. u postupku priznavanja statusa izbjeglice kao TA (UNHCR, 2011).

TA,¹ u potrazi za zaštitom i utočištem, nerijetko su u očima domaće populacije osumnjičeni za pojedine negativnosti u društvu, posljedice čega se pripisuju njihovoj pukoj prisutnosti u "zemlji primitka". Pojedini dijelovi društva osjećaju vrstu hostiliteta koju čini složeni set stavova i negativnih emocija spram (ne)dobrovoljnih migranata. Percipirana prijetnja manifestira se kao strah od gubitka društvenog identiteta, nacionalne kulture i nacionalnoga jedinstva, strah od gubitka ekonomske stabilnosti i zaposlenosti domaćega stanovništva, strah od povećanja stope kriminala i devijantnosti, strah od bolesti i zaraze epidemijama, strah od terorizma itd. Sličan obrazac stavova uočen je 2005. i u RH, kada je tema azila bila relativno nova u hrvatskom društvu, a prisutnost TA neuočljiva u hrvatskoj javnosti (Benčić, Bužinkić, Miletić, Parić i Župarić-Iljić, 2005).

S obzirom na aktualnost društvene, kulturne i političke problematike azila u RH, cilj je ovog rada istražiti stavove koje populacija studenata ima prema TA u Hrvatskoj. Pretpostavka da je studentska populacija kroz formalno fakultetsko obrazovanje bolje educirana o samoj problematici azila te donekle informirana o recentnim trendovima oko azila u RH bila je glavni razlog odabira te populacije. Ovim istraživanjem želi se ispitati postoji li u toj populaciji isti obrazac stavova prema TA kao što je to potvrđeno drugim istraživanjima iz europskih i preookeanskih država. Drugim riječima, u radu

se polazi od pretpostavki da pojedine socioekonomske, sociokulturne i kontekstualne varijable značajno diferenciraju ispitanike u pogledu percepcije TA kao jedne od definiranih vrsta prijetnje.

PRISUTNOST TRAZITELJA AZILA KAO FAKTOR PRIJETNJE

Istraživanje stavova prema TA dobro su usustavljeno interdisciplinarno istraživačko polje zapadnoeuropskih znanstvenika i australske znanstvene zajednice. Navedeni se fenomen proučava s obzirom na demografske, ekonomske, političke, društvene, kulturne i druge posljedice imigracije na zemlje primitka. U situaciji zaokreta s liberalni(ji)h na restriktivne politike imigracije i azila u proteklih 20-ak godina, EU sve više potvrđuje kao primarnu političku agendu osiguravanje svojih granica na jugu i istoku jačanjem tzv. principa "Fortress Europe". U tim okolnostima diskurs "europeizacije" migracijskih i azilnih politika označuje "harmonizaciju" pravno-političkih mehanizama država pristupnica s EU standardima Zajedničkog europskog sustava azila.²

Stavovske se strukture prema nedobrovoljnim migrantima, u koje se ubrajaju TA i izbjeglice, dijelom preklapaju sa stavovima prema regularnim imigrantima i strancima općenito te se očituju u nekoliko dimenzija: kao fizička, tj. sigurnosna i zdravstvena, sociokulturna te ekonomska prijetnja ili ugroza. U ovom su radu iskorišteni teorijski pristupi koji objašnjavaju negativne stavove prema TA iz pozicije *percipirane* prijetnje, koja se shvaća kao da dolazi od strane TA kao posebne kategorije useljenika. Ti se stavovi manifestiraju kao *simbolične* ili *realistične* prijetnje, ugrožavajuće ponajprije spram kulturnog identiteta i ekonomske stabilnosti zemlje primitka (Pereira, Vala i Costa-Lopes, 2009). Dakle, simbolične prijetnje odnose se u prvom redu na pitanja vrijednosti i normi koji članovi vlastite grupe percipiraju u usporedbi s članovima drugih grupa, dok su realistične prijetnje one koje ugrožavaju fizičko i materijalno blagostanje, ekonomsku i političku moć članova vlastite grupe. Teorija integrirane prijetnje Stephana, Ybarre i Bachmana (1999) naglašava da bez obzira na to radi li se o imaginarnoj ili stvarnoj prijetnji, često se ove dvije vrste percipirane prijetnje uzimaju zajedno kao faktori koji generiraju osjećaj ugroze i povratno mogu utjecati na diskriminirajući odnos prema imigrantima.

Sociokulturno orijentirana objašnjenja predrasuda prema strancima referiraju se na strah od mogućih negativnih društvenih i kulturnih posljedica imigracije, gdje su stranci percipirani kao "potencijalna prijetnja nacionalnom identitetu i društvenom poretku te vrijednostima koje dijeli većinska populacija" (Ervasti, 2004, str. 28). U australskim medijima i kroz

vladine diskurzivne prakse TA, često kategorizirani kao *prijetnja nacionalnoj suverenosti*, u istaknutoj su suprotnosti s nečim što ispitanici doživljavaju kao "australski nacionalni identitet" (Louis, Duck, Terry, Schuller i Lalonde, 2007). Takvi su stavovi osobito prisutni proteklih 30-ak godina, potaknuti negativnim medijskim prikazima najezdâ "izbjeglica u čamcima" s područja Indokine te nakon uvođenja vladinih mjera ekstrateritorijalnog odlučivanja o zahtjevu za azil (Jupp, 2002). U razdoblju nakon napada na Svjetski trgovinski centar u New Yorku 2001. javnost SAD-a, ali i zapadnoeuropskih društava (nakon bombaških napada u Londonu i Madridu, pogotovo), na priljev imigranata i TA počela je gledati kao na prijetnju nacionalnoj sigurnosti od "potencijalnih terorista" (Kerwin, 2005), što je povratno utjecalo na jačanje politika i diskursa "sekuritizacije" azilnih i migracijskih tokova (Huysmans, 2006).

Ekonomski orijentirana objašnjenja negativne stavove prema imigrantima shvaćaju kao posljedicu straha većinske populacije spram gubljenja vlastite socioekonomske pozicije/privilegija. Semyonov, Raijman i Gorodzeisky (2006) dokažu kako pojedinci koji su socijalno i ekonomski ugroženi više iskazuju diskriminatorne i isključujuće stavove prema populaciji stranaca. Takav skup stavova raste koliko se povećava udio manjinske populacije i koliko ekonomska sredstva postaju ograničena za domicilno stanovništvo u uvjetima ekonomskog pada i recesije.

U domaćem istraživanju Franc, Šakić i Kaliterna-Lipovčan (2010) ističu da se stavovi građana o posljedicama imigracije mogu shvatiti kao sinergija percepcije ekonomske, kulturne i sigurnosne prijetnje. No ipak je "ekonomska prijetnja relativno [...] najvažnija odrednica stava prema doseljavanju, važnija od percipirane prijetnje vezane uz moguće povećanje kriminala i percipirane kulturne prijetnje" (Franc i sur., 2010, 432). U istraživanju Šrama (2010) konstruirana je i upotrijebljena "Skala ksenofobije" prema (radnim) imigrantima, čija su dva faktora ("percepcija imigracijske kulturne prijetnje" i "percepcija imigracijske ekonomske prijetnje") konstruirana na temelju koncepta "imigracijske prijetnje". Istraživanjem je apostrofirano to da se prijetnja hrvatskom kulturnom identitetu percipira kao ona koja "(d)olazi od imigranata, koji imaju različitu kulturološku i konfesionalnu pozadinu", dok se "(e)konomski aspekt ksenofobije pokazao [...] značajnim prediktorom nacionalne homogenizacije" (Šram, 2010, 134). Oba su navedena istraživanja ispitivala stavove prema *imigraciji* kao procesu te posljedicama prisutnosti klasičnih ekonomskih imigranata u društvu kao možebitnoj prijetnji koju domaća populacija percipira.

Domaće istraživanje koje upućuje na stavove prema TA u RH provedeno je 2005. prilikom planiranoga smještanja Pri-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1,
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

hvatilišta za TA u Stubičku Slatinu, što je izazvalo burnu negativnu reakciju lokalnoga stanovništva. Iz *ad hoc* terenskog istraživanja Benčić i sur. (2005) vidi se kako su ispitanici iznosili negativne, diskriminatorne izjave spram TA kao potencijalnim kriminalcima, teroristima, prenositeljima bolesti, oduzimačima poslova i slično.³ Sve se to odvijalo u situaciji kad je tema azila bila još vrlo nova u hrvatskom društvu. Naknadnim premještanjem i otvaranjem prihvatilišta na periferiji Kutine 2006. godine te 2010. privremenim prihvatilištem u zagrebačkom naselju Dugave omogućena je akomodacija TA u RH, no upitno je predstavljaju li još uvijek sigurnosni i zdravstveni aspekti glavne dimenzije stavova. Stoga se u ovom istraživanju žele analizirati specifični stavovi prema TA te utvrditi postoji li u studentskoj populaciji percepcija prema kojoj se TA smatraju prijetnjom, odnosno kojom se vrstom prijetnje smatraju.

KONCEPTUALNA RAZRADBA PREDMETA MJERENJA I PRETPOSTAVKE

Institut azila omogućuje zaštitu nedobrovoljno raseljenim ljudima, koji su zbog ugroze prisiljeni napustiti svoje mjesto podrijetla ili prebivanja, prema spomenutim kriterijima. Sustav azila u RH reguliran je prije svega Zakonom o azilu te nizom pravilnika i drugih akata.⁴ RH još uvijek nema iskustava s većim i masovnijim brojem TA,⁵ iako je indikativno značajno povećanje broja tražitelja u 2011. u odnosu na prethodnu 2010. godinu (sa 290 zahtjeva u 2010. na 807 zahtjeva u 2011. godini), kao i ponovno udvostručenje broja zahtjeva te pretrpani smještajni kapaciteti obaju prihvatilišta u 2012. Budući da je prijašnje istraživanje (Benčić i sur., 2005) pokazivalo kako je aspekt sigurnosne, i donekle zdravstvene, prijetnje koja se percipira kao da dolazi od TA bio najizraženiji, pokazala se potreba za izradbom skale stavova prema TA, koja treba uključivati više latentnih dimenzija. U osmišljavanju domena sadržaja koje uključuju većinu mogućih dimenzija i pojedinih aspekata ovoga fenomena konzultirana je recentna znanstvena i stručna literatura. Konstruirano je pet dimenzija operacionaliziranih kroz pojedine domene, koje indiciraju sljedeće sadržaje stavova: osjećaj društvene, ekonomske, kulturne, sigurnosne i zdravstvene prijetnje.

Konceptualna razradba prve dimenzije "Osjećaj društvene prijetnje" operacionalizirana je pomoću devet indikatora. Dimenzija odražava tzv. "NIMBY – not in my backyard" retoriku (Hubbard, 2005), gdje se mišljenja o predmetu stava pokazuju manifestno kao tolerirajuća sve dok postoji mogućnost socijalne distance od prisutnosti objekta stava u bližoj životnoj, radnoj i rezidencijalnoj okolini ispitanika. Stoga odabrane čestice indiciraju izbjegavanje socijalnoga kontakta s TA, a

druge benevolentnost spram interakcije s TA. Nadalje, indikatori koji upućuju na mogućnost doživljavanja objekata gdje borave TA kao vrste "humanog rizika" nasuprot "tehnološkom riziku" (Čaldarović, 1995) upućuju na poželjnost socijalno-rezidencijalne segregacije spram objekata stava.

Dimenzija "Osjećaj ekonomske prijetnje" operacionalizirana je na temelju koncepta "Identificiranih lažnih vjerovanja prema tražiteljima azila" i adaptirane skale stavova prema TA (ATAS – *Attitudes Toward Asylum Seekers*) razrađenim u Pedersen, Watt i Hansen (2006). Dimenzija je definirana na temelju osam indikatora koji upućuju na strah od ekonomske depri-vacije i uzimanja poslova. Također, pomoću koncepta razliko-vanja TA kao "stvarnih/lažnih izbjeglica" (Louis i sur., 2007), razrađena je domena koja upućuje na suspektnost spram vje-rodostojnosti zahtjeva za azil. Domena koja upozorava na doživljaj ekonomske štete smještanja lokacije prihvatilišta raz-rađena je na temelju percepcije prihvatilišta za TA kao "objek-ta rizika" (Petrović, 2006).

Treća dimenzija, "Osjećaj kulturne prijetnje", sastoji se od osam indikatora koji upućuju na "kulturu purizma", jer su de-finirani tvrdnjama koje govore o potrebi nemiješanja hrvat-ske kulture i kulture kojoj pripadaju TA. Indikatori upućuju i na preferencije spram karakteristika TA u RH, u smislu da tvr-dnje odražavaju mogući priželjkivani etnički i kulturni profil koji bi oni trebali imati. Iako se u diskursima o azilu često čuje kako TA mogu predstavljati direktnu prijetnju kulturi zemlje primitka (Klocker i Dunn, 2003), u ovu su dimenziju uključe-ne i tvrdnje koje indiciraju stav o pravu na kulturnu različi-tost koju TA smiju izražavati i njegovati.

Na temelju koncepta sigurnosti u istraživanjima Kerwina (2005) i McDonalda (2008), sljedeća je dimenzija "Osjećaj sigur-nosne prijetnje" definirana pomoću šest indikatora koji upu-ćuju na sigurnosni i strah od terorizma te suspektnost spram kriminaliteta TA. Domene ove dimenzije upućuju na "sekuri-tizaciju" migracijskih i azilnih tokova, gdje se ova pitanja vežu uz prakse borbe protiv terorizma koji ugrožava nacionalnu si-gurnost i nacionalno jedinstvo države (Huysmans, 2006). S dru-ge strane, dimenzija uključuje tvrdnje koje indiciraju doživlja-vanje TA kao kriminalnih osoba koje su možda i same uklju-čene u aktivnosti krijumčarenja ljudima (Nadig, 2002).

Peta dimenzija nazvana "Osjećaj zdravstvene prijetnje" razrađena je na temelju istraživanja Koutroulis (2009), u ko-jem se analiziraju "zdravstvene metafore" koje se primjenjuju kada se opisuju politike spram TA u australskom javnom i slu-žbeničkom diskursu. Pri pokušaju smještanja prihvatilišta u Stubičku Slatinu 2004. lokalno se stanovništvo poslužilo kao argumentima odbijanja i terminima o TA kao "prenositeljima zaraza i egzotičnih bolesti" (Bencić i sur., 2005). Tako je ova di-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1,
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

menzija definirana pomoću pet indikatora, koji upućuju na strah od zdravstvene ugroze te na strah od prijetnje zbog higijensko-epidemioloških uvjeta u prihvatilištu.

Za potrebe ovog istraživanja kreiran je instrument namijenjen provjeri percepcije TA kao prijetnje, koji se sastojao od 36 tvrdnji s peterostupanjskom skalom slaganja. Istraživanjem je ispitana povezanost sociodemografskih i sociokulturnih karakteristika ispitanika sa stavovima prema TA u Hrvatskoj. U istraživanju se očekivalo da su varijable spol, znanstveno područje studija, politička orijentacija i religijska samoidentifikacija te kontekstualne varijable osobnog iskustva raseljenosti, interkulturnoga kontakta te izvora upoznavanja s temom azila povezane s pojedinim stavovskim strukturama studenata/studentica prema TA. S obzirom na to da je istraživanje provedeno na studentskoj populaciji, nije bilo nužno uključivati neke od "klasičnih" sociodemografskih varijabli, poput dobi i stupnja obrazovanja, zato što one u pravilu ne diferenciraju studentsku populaciju, stoga je više pažnje usmjereno upravo na kontekstualne varijable za koje se pretpostavljalo da u boljoj mjeri diferenciraju ispitanike te su potencijalno usko povezane s predmetom istraživanja. U radu se polazi od hipoteze da će veću razinu percipirane prijetnje prema TA na svim dimenzijama iskazivati studenti, koji se politički pozicioniraju desno (desni centar i desno), kao i oni ispitanici kojima su mediji primarni izvor upoznavanja s temom azila. Također, druga je hipoteza kako će manju razinu percipirane prijetnje prema TA iskazivati religiozniji ispitanici, koji imaju osobno iskustvo raseljenosti (prognaništva i/ili izbjeglištva), te oni koji su ostvarili interkulturni kontakt (prijateljstvo sa strancima u RH te kontakt s TA i azilantom).

UZORAK I METODA

Istraživanje prikazano u ovome radu temelji se, između ostalog, na pilot-istraživanju provedenom 2010. na prigodnom uzorku od 201 studenta/studentice Sveučilišta u Zagrebu. Nakon modifikacija instrumenata iz pilot-istraživanja, anketa je provedena od ožujka do svibnja 2011. na prigodnom uzorku studentske populacije od 277 studenata/studentica Sveučilišta u Zagrebu, od kojih 102 s Prirodoslovno-matematičkog fakulteta (37%), s Fakulteta elektrotehnike i računarstva 63 studenata (23%) te s Hrvatskih studija u Zagrebu 112 studenata (40%). Studenti su imali opciju izjašnjavanja o području studija koje je uvelo i kategoriju "interdisciplinarno područje studija".⁶

U istraživanju je sudjelovalo 34% studenata. Ispitanici/ispitanice kretali su se u rasponu godina od 19 do 28 ($M=21,2$; $SD=1,586$). Kao dodatne nezavisne varijable u razmatranje su uzete "politička orijentacija", koju su ispitanici određivali na

ponuđenoj peterostupanjskoj skali (od 1 – lijevo do 5 – desno), prema kojoj se više od trećine ispitanika izjašnjava kao lijevo orijentirani (38%), te "religijska samoidentifikacija",⁷ prema kojoj se većina ispitanika izjašnjava kao religiozni (38%), uz značajan udio ispitanika koji se izjašnjavaju kao uvjereni vjernici (23%). Iako je u izradbi nacrtu istraživanja planirano uzeti u obzir i nacionalnu pripadnost, ova je varijabla isključena iz analize zato što je uzorak bio homogen: od ukupnog se broja čak 98% ispitanika prema nacionalnoj identifikaciji izjasnilo Hrvatima/Hrvcama.

Osim navedenih sociodemografskih obilježja ispitanika, u ovom su istraživanju dodatno uvedene kao nezavisne i kontekstualne varijable "Osobno iskustvo raseljenosti", prema kojem je više od tri četvrtine ispitanika bez toga iskustva (82%); potom "Prijateljstvo sa strancima u RH" (50% bez ijednog prijatelja stranca u RH) te "Socijalni kontakt s TA" (86% nikad nije upoznao TA u RH). Varijabla "Primarni izvor upoznavanja s temom azila" definirana je na temelju rezultata pilot-istraživanja u kojem su se upravo navedene kategorije pokazale zastupljenima. Za 58% ispitanika mediji su prvi izvor upoznavanja s temom azila, 30% ispitanika s tom se temom susrelo kroz formalni obrazovni sustav, a 3% preko nevladinih organizacija. S obzirom na to da je samo jedan ispitanik naveo institucije državne uprave kao izvor primarnog upoznavanja s temom azila, ova će kategorija u daljnjim analizama biti pripojena kategoriji "nešto drugo". Frekvencije odgovora za sve sociodemografske, sociokulturne i kontekstualne varijable prikazane su u Tablici 2.

REZULTATI FAKTORSKE ANALIZE SKALE STAVOVA PREMA TRAZITELJIMA AZILA

Iako je u kreiranju skale operacionalizirano mogućih pet dimenzija koje zajedno obuhvaćaju većinu domena sadržaja, provedena je faktorska analiza procjene strukture, tj. stvarne dimenzionalnosti skale s prvotnih 36 čestica.⁸ Uz rizik manji od 1%, Bartlettov test značajnosti korelacijske matrice iznosio je 4555,249. Kaiser-Meyer-Olkinovim (KMO) testom utvrđena je pogodnost korelacijske matrice za daljnju faktorizaciju, jer je KMO indeks adekvatnosti uzorkovanja iznosio 0,951.⁹ Zadnji zadovoljeni uvjet za faktorizaciju utvrđen je pregledom matrice *anti-image* korelacija, prema kojoj udio visokih koeficijenata u matrici nije velik.

Metodom glavnih komponenti (uz GK-kriterij) ekstrahirano je šest faktora, kojima je objašnjeno ukupno 56,7% varijance. Budući da je prikaz iz *scree-plota* na temelju svih 36 čestica pokazao postojanje triju faktora, a provjera diskriminacijske snage čestica opravdala redukciju finalnoga broja varijabli, zaključeno je da skala nije unidimenzionalna te da je razumno

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1,
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

● **TABLICA 1**
Faktorska struktura
skale stavova prema
tražiteljima azila

u daljnjoj faktorskoj analizi ekstrahirati fiksni broj faktora i razmatrati tri dimenzije skale.¹⁰ Uz pretpostavku kako su latentne dimenzije stavova prema TA međusobno korelirane, za metodu rotacije odabrana je kosokutna transformacijska rotacija direktnom oblimin-metodom. Finalna verzija skale ("Skala stavova prema tražiteljima azila") sastoji se od 12 čestica raspoređenih u tri dimenzije: "Percepcija društvene prijetnje", "Percepcija kulturne prijetnje" i "Percepcija zdravstveno-ekonomske prijetnje" (Tablica 1). Ovim faktorima objašnjeno je ukupno 60,8% varijance instrumenta. Matrica interfaktorskih korelacija zadovoljava i upućuje na srednje visoku povezanost poddimenzija skale u rasponu korelacija od 0,323 do 0,423.

Varijabla	Oblimin zasićenje, komponenta:		
	1	2	3
<i>Faktor 1: Percepcija društvene prijetnje</i>			
Ne bih imao/la ništa protiv da mi netko iz obitelji pohađa razred s djetetom tražitelja azila.	0,824	0,360	0,352
Ne bih volio/voljela živjeti u istoj ulici ili kvartu s tražiteljom azila.	-0,784	-0,476	-0,400
Ne bih imao/la ništa protiv pozvati na druženje u svoj dom tražitelja azila.	0,776	0,410	0,298
Pomogao/la bih tražitelju azila ako bih bio/la u mogućnosti.	0,763	0,338	0,353
<i>Faktor 2: Percepcija kulturne prijetnje</i>			
Volio/voljela bih da su tražitelji azila po svojoj etničkoj pripadnosti slični hrvatskom stanovništvu.	0,380	0,788	0,286
Volio bih da su tražitelji azila u RH po boji kože slični hrvatskom stanovništvu.	0,477	0,781	0,167
Volio bih da zaštitu u RH ne traže homoseksualni tražitelji azila.	0,389	0,728	0,279
Kultura tražitelja azila ne treba se miješati s hrvatskom kulturom.	0,238	0,685	0,402
<i>Faktor 3: Percepcija zdravstveno-ekonomske prijetnje</i>			
Tražitelji azila ne predstavljaju prijetnju zaraze epidemijama u prihvatilištu gdje borave.	0,295	0,278	0,798
Tražitelji azila ne predstavljaju opterećenje za porezne obveznike.	0,330	0,352	0,790
Tražitelji azila ne predstavljaju zdravstvenu prijetnju u zajednici.	0,492	0,364	0,694
Tražitelji azila nisu teret za ekonomski razvoj naše zemlje.	0,607	0,195	0,684

Na temelju dobivenih faktora konstruirane su tri podskale (kompozitne varijable), čiji su smjerovi definirani i rekodirani tako da više vrijednosti svake skale upućuju na veću percepciju TA kao društvene/kulturne/zdravstveno-ekonomske prijetnje. Od finalnih 12 čestica podskalu "Percepcija društvene prijetnje" čine ukupno četiri čestice, koje indiciraju vrstu potencijalne "socijalne bliskosti" što je ispitanici hipotetski mogu ostvariti u svakodnevicu s TA. Razumljivo da oni ispitanici koji izražavaju veći stupanj socijalne distance prema TA osjećaju i veći stupanj percipirane društvene prijetnje; i obratno, ispitanici koji iskazuju potencijalnu socijalnu bliskost i-

maju manji stupanj doživljavanja TA kao društvene prijetnje. Cronbachov alfa za podskalu percepcije društvene prijetnje iznosi 0,813 i zadovoljavajući je koeficijent pouzdanosti. Distribucija frekvencija rezultata nagnuta u stranu neprihvaćanja tvrdnji na ovoj podskali upućuje na generalno manju percepciju TA kao društvene prijetnje (66% ispitanika), što je potkrijepljeno i prosječnim rezultatom na razini kategorije neslaganja, iako sama distribucija ne odstupa statistički značajno od Gaussove distribucije.¹¹

Drugu podskalu nazvanu "Percepcija kulturne prijetnje" tvore četiri indikatora (Cronbachov alfa=0,738), od čega tri čestice upućuju na preferencije spram karakteristika TA u smislu da tvrdnje odražavaju mogući priželjkivani profil TA prije svega prema rasnim i etničkim karakteristikama. Sve navedene čestice upućuju na strah od različitosti – prije svega prema TA kao osobama druge etničke i "rasne" pripadnosti, što se proteže i na netoleriranje seksualnih orijentacija u smislu iskazane homofobičnosti, tj. preferiranja heteronormativnosti. Jedna čestica ("Kultura tražitelja azila ne treba se miješati s hrvatskom kulturom.") upućuje na spomenutu kulturu purizma. Distribucija frekvencija skale percepcije kulturne prijetnje upućuje na to da su ispitanici raspoređeni prema Gaussovoj krivulji, od koje ne odstupaju statistički značajno.¹² No, s druge strane, primjetna je minimalno veća koncentracija ispitanika (31,8%) na kategorijama koje upućuju na to da navedeni ispitanici ne percipiraju TA kao kulturnu prijetnju, iako najveći udio ispitanika (42,2%) ima indiferentan stav prema TA kao kulturnoj prijetnji, odnosno niti ih percipiraju niti ne percipiraju kao kulturnu prijetnju.

Treću podskalu, nazvanu "Percepcija zdravstveno-ekonomske prijetnje" (Cronbachov alfa=0,766), čine dvije čestice iz dimenzije "Osjećaj zdravstvene prijetnje" i dvije čestice iz dimenzije "Osjećaj ekonomske prijetnje". Čestice koje tvore ovu skalu referiraju se na situaciju unutar prihvatilišta i lokalne zajednice u kojoj TA borave, stoga potencijalna epidemiološko-zdravstvena prijetnja i nije izravno iskustveno vezana uza same ispitanike. U slučaju percipirane ekonomske prijetnje NIMBY se argumentacija, kako je u svom istraživanju pokazao Petrović (2006), iskoristila u kritici smještanja prihvatilišta u lokalnu zajednicu, pri čemu se očekivala ekonomska devalvacija cijena zemljišta u okolici i financijsko opterećenje lokalne infrastrukture. Komplementarno su stavovi lokalnoga stanovništva upućivali na tzv. "humane rizike" prisutnosti TA u zajednici, jer je 2005. "argumentacija [bila] usmjerena na percipirane sigurnosne i zdravstvene štete koje korisnici objekata mogu prouzročiti lokalnom stanovništvu" (Petrović, 2006, str. 1). U istraživanju Stephana i sur. (1999) napominje se kako u skupinu "realističnih prijetnji" ulaze i one koje

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1,
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

predstavljaju ugrozu spram fizičkoga (npr. zdravstvenog) ili materijalnoga blagostanja članova vlastite grupe. Stoga se percipirana *realistična* prijetnja shvaća prije svega kao deprivacija određenih resursa ili stanja blagodati po populaciju koja se osjeća ugroženom – bilo u zdravstvenom, bilo u ekonomskom smislu. Distribucija frekvencija skale percepcije zdravstveno-ekonomske prijetnje kao i u prva dva slučaja ne odstupa značajno od normalne distribucije,¹³ prema kojoj se polovica ispitanika pozicionira na središnjoj kategoriji. No dobivena je blaga zasićenost kategorija koje upućuju na izraženiju percepciju TA kao zdravstveno-ekonomske prijetnje (30,6%).

POVEZANOST SOCIODEMOGRAFSKIH, SOCIOKULTURNIH I KONTEKSTUALNIH KARAKTERISTIKA ISPITANIKA S DIMENZIJAMA STAVOVA PREMA TA

Razlike u intenzitetu i smjeru stavova prema TA, prikazanim kroz tri podskale percepcije TA kao društvene, kulturne i zdravstveno-ekonomske prijetnje, testirane su jednosmjernom analizom varijance. Time su utvrđene razlike na podskalama, prema kojima se razlikuju ispitanici različitih sociodemografskih i sociokulturnih karakteristika: različita spola, znanstvenoga područja studija, političke orijentacije i religijske samo-identifikacije, osobnog iskustva raseljenosti, interkulturnoga kontakta (prijateljstvo sa strancima u RH, kontakt s TA i azilantom) te primarnog izvora informiranja o temi azila.¹⁴

Rezultati analize varijance pokazuju da veći stupanj percepcije TA kao društvene prijetnje izražavaju muški ispitanici. Studenti/ce koji studiraju tehničke znanosti, iako, u prosjeku gledano, u najvećoj mjeri percipiraju TA kao društvenu prijetnju, statistički se značajno razlikuju od studenata društveno-humanističkih i prirodoslovno-matematičkih znanosti. Razlike prema političkoj orijentaciji pokazuju da lijevo orijentirani ispitanici/ce u manjoj mjeri percipiraju TA kao društvenu prijetnju od ispitanika desne političke orijentacije, dok se od lijevoga centra i centra statistički značajno ne razlikuju. S druge strane, ispitanici koji se religijski određuju kao uvjereni vjernici, iako ukupno gledano u najvećoj mjeri percipiraju TA kao društvenu prijetnju, statistički se značajno razlikuju samo od ispitanika koji se smatraju nereligioznima. Prijateljstvo sa strancima u RH potvrđuje hipotezu da ispitanici koji imaju više prijatelja stranaca percipiraju TA u statistički značajno manjoj mjeri kao društvenu prijetnju od onih koji nemaju prijatelje strance u RH, ili imaju samo jednog. Varijable "osobno iskustvo raseljenosti", "kontakt s TA ili azilantom" te "primarni izvor upoznavanja s temom azila" ne razlikuju statistički značajno ispitanike u pogledu stupnja percepcije TA kao društvene prijetnje.

● TABLICA 2

Testiranje razlika prema socio-demografskim, sociokulturnim i kontekstualnim varijablama na dobivenim podskalama percepcije TA kao prijete

	N	Percepcija društvene prijete		Percepcija kulturne prijete		Percepcija zdravstveno-ekonomske prijete	
		M	SD	M	SD	M	SD
Spol							
Muški	94	8,35	3,131	11,13	3,982	11,74	3,445
Ženski	181	7,36	3,033	9,94	3,440	11,05	2,961
		F(1,273)=6,474 p=,011, η^2 =,023		F(1,273)=6,618 p=,011, η^2 =,024		F(1,273)=3,041 p=,082	
Znanstveno područje studija							
Društveno-humanističke znanosti	124	7,54	2,809	9,65	3,340	10,71	2,781
Tehničke znanosti	60	8,97	3,053	11,95	3,432	11,97	3,650
Prirodoslovno-matematičke znanosti	44	6,89	2,599	10,52	3,663	11,84	2,917
Interdisciplinarne znanosti	45	7,29	3,923	9,89	4,157	11,40	3,447
		F(3,269)=4,906 p=,002, η^2 =,052 2≠1,3		F(3,269)=5,917 p=,001, η^2 =,062 2≠1,4		F(3,269)=2,838 p=,038, η^2 =,031 1≠2,3	
Politička orijentacija							
Lijevo	48	6,54	2,560	8,15	3,452	10,52	3,094
Lijevi centar	57	7,44	2,719	9,82	3,665	11,65	2,496
Centar	86	7,78	3,126	10,49	3,217	11,40	3,393
Desni centar	23	9,30	2,930	12,39	2,950	11,17	3,228
Desno	25	9,56	4,398	13,16	3,508	12,80	3,731
		F(4,234)=5,646 p=,000, η^2 =,088 1≠4,5		F(4,234)=11,873 p=,000, η^2 =,169 1≠3,4,5; 5≠2,3		F(4,234)=2,269 p=,063	
Religijska samoidentifikacija							
Uvjereni vjernik	64	8,89	3,608	12,45	3,399	11,66	3,474
Religiozna osoba	104	7,39	2,806	10,25	3,177	11,28	3,051
Skeptik	23	7,13	2,752	10,09	3,274	11,04	2,722
Ravnodušan	18	8,61	2,873	10,78	3,439	11,78	3,318
Nereligiozan	43	6,63	2,401	8,12	3,445	11,05	2,886
Protivnik religije	20	7,20	3,473	8,05	3,940	10,55	3,546
		F(5,266)=3,909 p=,002, η^2 =,068 1≠5		F(5,266)=10,797 p=,000, η^2 =,169 1≠2,5,6; 2≠5		F(5,266)=0,556 p=,734	
Osobno iskustvo raseljenosti							
Prognaničko	12	8,25	2,633	10,42	4,981	12,00	2,558
Izbjegličko	30	8,10	3,252	10,17	4,186	11,07	3,778
Oba	8	7,13	2,949	8,13	3,871	10,00	3,928
Nijedno	224	7,63	3,120	10,43	3,512	11,33	3,065
		F(3,270)=0,419 p=,739		F(3,270)=1,038 p=,376		F(3,270)=0,710 p=,547	
Prijateljstvo sa strancima u RH							
Ne	136	8,14	3,327	10,49	3,540	11,40	3,230
Da, jedan prijatelj	35	8,09	3,399	11,31	3,810	11,66	3,489
Da, nekoliko njih	101	6,84	2,378	9,75	3,753	10,99	2,927
		F(2,269)=5,773 p=,004, η^2 =,041 1≠3		F(2,269)=2,651 p=,072		F(2,269)=0,781 p=,459	

(nastavak na sljedećoj stranici)

(nastavak s prethodne stranice)

	N	Percepcija društvene prijetnje		Percepcija kulturne prijetnje		Percepcija zdravstveno-ekonomске prijetnje	
		M	SD	M	SD	M	SD
Kontakt s tražiteljom azila i azilantom							
Da	37	7,14	2,275	9,92	3,847	11,32	3,232
Ne	235	7,75	3,194	10,38	3,655	11,29	3,130
		F(1,270)=1,281 p=,259		F(1,270)=0,508 p=,477		F(1,270)=0,003 p=,956	
Izvor upoznavanja s temom azila							
Obrazovni sustav	79	7,52	3,021	10,05	3,792	11,11	3,203
Mediji	155	7,70	2,888	10,44	3,447	11,33	2,930
Nevladine organizacije	8	7,50	3,338	9,00	4,536	12,00	3,703
Nešto drugo	25	8,28	4,730	10,96	4,306	12,00	4,163
		F(3,263)=0,380 p=,768		F(3,263)=0,794 p=,498		F(3,263)=0,613 p=,607	

Testirane razlike na podskali Percepcije kulturne prijetnje prema odabranim sociodemografskim i sociokulturnim varijablama gotovo se preklapaju s razlikama na podskali Percepcije društvene prijetnje. I u ovom slučaju veći stupanj percepcije TA kao kulturne prijetnje izražavaju muški ispitanici, dok se studenti tehničkih znanosti statistički značajno razlikuju od studenata društveno-humanističkih i interdisciplinarnih znanosti te pritom u većoj mjeri percipiraju TA kao kulturnu prijetnju. Prema političkoj orijentaciji postoje značajne razlike između oba pola političkoga pozicioniranja, pri čemu su dobivene značajne razlike između krajnje ljevice i centra/desnog centra/desnice te obrnuto, krajnje desnice i centra/lijevog centra/ljevice, pri čemu ispitanici koji se po političkoj orijentaciji smještaju lijevo u manjoj mjeri percipiraju TA kao kulturnu prijetnju. Posljednje statistički značajne razlike dobivene su na varijabli religijske samoidentifikacije, prema kojoj uvjereni vjernici u većoj mjeri smatraju TA kulturnom prijetnjom u odnosu na religiozne, nevjernike i protivnike religije te između religioznih i nereligioznih, koji u manjoj mjeri percipiraju TA kao kulturnu prijetnju.

Kod podskale Percepcija zdravstveno-ekonomске prijetnje jedina varijabla koja statistički značajno razlikuje ispitanike jest znanstveno područje studija: ispitanici/ispitanice koji studiraju društveno-humanističke znanosti u najmanjoj mjeri percipiraju TA kao zdravstveno-ekonomsku prijetnju te se statistički značajno razlikuju od studenata/studentica tehničkog i prirodoslovno-matematičkog područja, koji su gotovo podjednako skloni percipirati TA kao zdravstveno-ekonomsku prijetnju. Na svim ostalim varijablama F-omjer nije bio statistički značajan, što znači da ovaj stajališni sklop podjed-

nako prihvaćaju/odbacuju ispitanici svih kategorija odabranih varijabli, tj. te razlike nisu povezane s ostalim ispitivanim sociodemografskim i sociokulturnim karakteristikama ispitanika.

RASPRAVA

Rezultati istraživanja potvrđuju da sadržajna valjanost u smislu pokrivene domene sadržaja pojedinih dimenzija ne odstupa značajnije od konstrukata koji su dobiveni istraživanjima o stavovima prema TA, prema imigrantima u drugim europskim društvima (Verkuyten, 2004; Semyonov i sur., 2006) ili u Australiji (Pedersen, Attwell i Heveli, 2005; Pedersen i sur., 2006; Louis i sur., 2007). To da studenti TA percipiraju kao društvenu, kulturnu i ekonomsku prijetnju ne iznenađuje ni u hrvatskom kontekstu. Percepcija društvene i kulturne prijetnje u ovom je istraživanju dopunjena dimenzijom zdravstvene prijetnje u kombinaciji s ekonomskom prijetnjom, a vidljivo je kako TA nije samo sigurnosna prijetnja, jer u finalnu verziju skale nije ušla ni jedna čestica iz prvotne dimenzije "Osjećaj sigurnosne prijetnje".

Iako je istraživanjem Benčić i sur. (2005) te Petrovića (2006) osobito vidljiva komponenta rezidencijalne segregacije i izolacije prihvatilišta za TA, koje je percipirano kao objekt visokoga (humanog) rizika, u ovom istraživanju to nije potvrđeno. Tek jedna čestica ("Ne bih volio/voljela živjeti u istoj ulici ili kvartu s tražiteljom azila") upućuje na tendenciju socijalno-rezidencijalne segregacije ispitanika koja slijedi "NIMBY logiku" (Hubbard, 2005). No činjenica jest da je ispitivana bitno drugačija populacija, kojoj pozicija i smještaj prihvatilišta nije svakodnevno društveno i fizičko okruženje niti direktna, realistična ili pak simbolična prijetnja. Također, bitno je problematizirati mjeri li podskala "Percepcija društvene prijetnje" tip prijetnje ili zapravo indicira na mjerenje socijalne distance. Podskala u svojim dimenzijama sadrži indikatore koji upućuju na benevolentnost spram interakcije s TA, odnosno, kao kontrarnost, na socijalnu distancu. To da je viši stupanj percipirane prijetnje prema članovima vanjske grupe pozitivno koreliran s višim stupnjem socijalne distance dokazano je istraživanjem Buba i de Hoog (2009), što je pretpostavka primjenjiva i s rezultatima našeg istraživanja.

Šram (2010, 135) upozorava da u suodnosu imigranata i domaće populacije, u hrvatskom kontekstu, kulturno orijentirana objašnjenja (o pitanjima nacionalnoga kulturnog identiteta i integriteta) imaju primat nad objašnjenjima koja raspravljaju o ekonomskim učincima imigracije. Sličan je rezultat potvrđen i ovim istraživanjem, jer TA kao novi etnički i kulturni element u hrvatskom društvu primarno biva doživljen

kao element društvene i kulturne prijetnje. Na populaciju imigranata (osobito izvanoeuropskih) ne gleda se kao na potencijal koji bi mogao pridonijeti obnovi demografske piramide, dapače doživljava ih se kao prijetnju zamišljenom nacionalnom identitetu. Takva vrst negativnoga stava prema useljenicima često se ističe kroz etnocentrične i nacionalističke diskurse politike isključivanja "drugih" (najčešće stranci i manjina svih profila) koji ne ulaze u matricu poželjnoga homogenog shvaćanja nacije kao produžetka etnosa (Katunarić, 2003).

Objašnjenja negativnih stavova spram TA, tj. njihove percepcije kao ekonomske prijetnje, komplementarna su onima koji raspravljaju o strahu od useljenika, koji su percipirani kao društvena i kulturna prijetnja. Kako se TA sumnjiči da su došli "oteti nam poslove", oni postaju objekti predrasuda institucija i šire javnosti koji ih doživljavaju kao "lažne izbjeglice", tj. "prikrivene ekonomske migrante". Budući da se u ovom istraživanju polazilo od pretpostavke da su studenti bolje informirani i educirani o tome tko su zapravo TA te ih puno točnije razlikuju od, primjerice, neregularnih ekonomskih imigranata, dimenzija ekonomske prijetnje nije predstavljena česticama koje se odnose na strah od ekonomske deprivacije od TA kao "otimača poslova", na što bi u daljnjim istraživanjima trebalo usmjeriti pažnju.

Analizom i interpretacijom povezanosti istraživanih konstrukata nastojalo se provjeriti jesu li i u kojem stupnju pojedine varijable i karakteristike ispitanika povezane s dimenzijama stavova prema TA. Razlike prema spolu upućuju na očekivanu izraženiju percepciju TA kao društvene i kulturne prijetnje kod muških ispitanika, što je potvrđeno i relevantnim istraživanjima Ervasti (2004) i Pedersen i sur. (2005), gdje negativnije stavove prema imigrantima iskazuju muški ispitanici. Također, istraživanja su upozorila na koreliranost rodnih razlika u stavovima između muških i ženskih ispitanika te kako sklonost muškaraca k rasnim, etničkim, religijskim i ostalim predrasudama uključuje i veću sklonost homofobnim predrasudama prema rodnim manjinama i seksualnim orijentacijama (Herek, 2009). Tako se može objasniti sastav drugoga faktora, gdje su prisutne tvrdnje koje indiciraju preferencije spram poželjnosti rasnoga, etničkoga i heteronormativnoga profila, tj. upućuju na nepoželjnost osoba drugačije "rase", etnosa, seksualne pripadnosti, a koje i u našem istraživanju više iskazuju muški ispitanici.

Razlike s obzirom na političku orijentaciju potvrdile su pretpostavke da veću razinu percipirane društvene i kulturne prijetnje prema TA doživljavaju ispitanici koji se pozicioniraju na desnom i krajnjem desnom političkom spektru. Slično i

druga istraživanja (Semyonov i sur., 2006; Pedersen i sur., 2005) pokazuju kako oni koji se pozicioniraju lijevo ili kao lijevi centar na političkom spektru izražavaju uglavnom pozitivn(i)je stavove prema strancima od onih koji se pozicioniraju desno i osobito "krajnje desno".

To da religijska samoidentifikacija statistički značajno razlikuje ispitanike pokazalo se točnom pretpostavkom, ali s neočekivanim smjerom. Naša je pretpostavka bila da će uvjereni vjernici i religiozne osobe iskazivati manji osjećaj percipirane prijatnje od ostalih ispitanika, u skladu s religijskim načelom u kršćanskoj tradiciji ("pomoći bližnjemu u nevolji"). Međutim, analiza pokazuje kako upravo "uvjereni vjernici" pokazuju najveći stupanj percipiranja TA kao društvene i kulturne prijatnje, dok religiozne osobe ne iskazuju taj doživljaj. To je u skladu s rezultatima Altemeyerova istraživanja (2003), koje upućuje na to da je odnos između religijske samoidentifikacije i predrasuda često ambivalentan, u smislu da religijski fundamentalisti zapravo iskazuju veći stupanj predrasuda i veću sklonost autoritarnom mišljenju, etnocentrizmu, homofobiji i predrasadama nego umjereno religiozne i nereligiozne osobe.¹⁵ Ervasti (2004) ističe kako u kontekstu europskih društava postoji jedan specifikum: viši stupanj religioznosti znači smanjenje predrasuda u svim europskim zemljama, osim u mediteranskim zemljama – Španjolskoj, Portugalu, Italiji, Grčkoj, Izraelu. Budući da RH pripada i krugu mediteranskih zemalja s jakim katoličkom tradicijom, odatle i moguće objašnjenje za upravo ovakav istraživački rezultat.

Pretpostavka da osobno iskustvo raseljenosti ispitanika donekle omogućuje razumijevanje pozicije tražitelja zaštite i povezivanje bliskosti iskustva, što može rezultirati manjim stupnjem negativnih stavova, nije potvrđena ovim istraživanjem. Objašnjenje može biti da udio onih koji su imali to iskustvo (tek 18,2% ispitanika) nije dovoljno zastupljen u uzorku. Također, iskustvo raseljenosti ispitanika moglo se odvijati ratnih godina od 1991. do 1995., dakle u dobi ranoga djetinjstva (prosječna dob ispitanika je 21 godina), a ne u njihovim formativnim godinama, pa stoga vlastito iskustvo raseljenosti možda ne povezuju s iskustvima nedobrovoljnih migranata koji apliciraju za status izbjeglice u RH.

Prema teoriji socijalnoga kontakta, ostvaren osobni kontakt između pripadnika različitih etničkih grupa smanjuje predrasude jednih prema drugima (Bratt, 2002; Ervasti, 2004). No ovim istraživanjem nije potvrđeno kako direktno iskustvo upoznavanja i kontakta s objektom stava donekle omogućuje senzibilizaciju spram pozicije TA, pa onda i manje negativan stav. To je moguće i stoga što je osobno iskustvo kontakta s TA imalo samo 13,6% ispitanika. Na varijabli "prijateljstvo sa

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1,
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

strancima u RH" statistički značajna razlika među ispitanicima dobivena je samo na podskali Percepcija društvene prijateljnosti, što pokazuje da oni koji imaju nekoliko prijatelja stranaca u RH ne doživljavaju TA kao društvenu prijateljnost. No ovo je nedovoljno za prihvaćanje hipoteze da oni koji su ostvarili kontakt s TA u RH imaju pozitivniji stav prema njima.

U raspravama oko aktera koji utječu na kreiranje specifičnih stavovskih struktura o TA u široj se javnosti osobito problematizira utjecaj medija kao i političkih diskursa kreatora i provoditelja azilnih i migracijskih politika u pojedinim zemljama. Iz istraživanja u kontekstu australskoga društva (Klocker i Dunn, 2003) vidi se kako je zbog neinformiranosti i neupoznatosti s temom azila, ili čak laž(ira)nih informacija o TA, serviranih od medija ili političara, vrlo lako stvoriti stav ili predrasudu izrazito negativnoga smjera. To može još više biti potkrijepljeno nepostojanjem kontakta sa samim TA. No hipoteza da će oni ispitanici kojima su primarni izvor upoznavanja s temom azila bili mediji imati nužno negativniji stav prema TA također je odbačena, jer se ispitanici statistički značajno ne razlikuju ni na jednoj podskali.

ZAKLJUČAK

Istraživanje je pokazalo da su objašnjenja o percipiranoj društvenoj, kulturnoj i zdravstveno-ekonomskoj prijateljnosti dominantna u odnosu na ona koja veće značenje polažu npr. na sigurnosna pitanja oko azila. Iako na generalnoj razini normalno raspoređeni, rezultati pokazuju da veći doživljaj TA kao društvene prijateljnosti među studentskom populacijom Zagrebačkoga sveučilišta imaju studenti koji studiraju tehničke znanosti, politički se pozicioniraju desno i krajnje desno, uvjereni su vjernici te oni koji nemaju ili imaju samo jednog prijatelja stranca u RH. Veći doživljaj TA kao kulturne prijateljnosti imaju muškarci, koji studiraju tehničke znanosti, politički se pozicioniraju desno i krajnje desno i koji su uvjereni vjernici/religiozni. Veći doživljaj TA kao zdravstveno-ekonomske prijateljnosti imaju samo oni koji studiraju tehničke ili prirodne znanosti.

Za razliku od odraslih zaposlenih ili nezaposlenih građana, studenti se zahvaljujući svojem liminalnom socioprofesionalnom statusu ne suočavaju izravno s implikacijama imigracijskih kretanja i trendova na pitanja zaposlenja ili ekonomskih turbulencija u svakodnevnom životu. Dakle, za buduća istraživanja na općoj populaciji treba usporediti stavove specifičnih sociodemografskih stratuma populacije, a posebno ovisno o njihovu socioekonomskom položaju, gdje bi se različito tretirale dimenzije percipirane "ekonomske prijateljnosti" i stvarnoga "ekonomskog opterećenja" (poreznih obveznika).

Iako se pretpostavlja da su studenti bolje obaviješteni o problematici azila od ostatka populacije već i svojim formalnim obrazovanjem, ipak postoji dvojba oko njihova poznavanja terminologije i fenomena vezanih uz pitanja azila. Sumnju osobito podcrtava činjenica da izvor primarnog upoznavanja s temom azila za većinu ispitanika čine upravo mediji. No pretpostavka da su negativni načini medijskog izvještavanja, kao i "sigurnosni" diskursi državne uprave, povezani s negativnim stavovima prema TA nije potvrđena rezultatima. Ovu je hipotezu nužno revidirati u idućim istraživanjima na općoj populaciji, osobito nakon nedavnih događaja napetosti između TA i lokalnoga stanovništva Kutine te širenja "moralne panike", čime su pridonijeli i mediji (vidi Piškori, 2012). Također, uključenjem kontrolirane situacije iskustva osobnoga fizičkog upoznavanja ispitanika s objektom stava, sa samim TA, u daljnja istraživanja u određenoj bi mjeri omogućilo određeni "ah-ha" efekt, gdje bi na osnovi toga iskustva ispitanici revidirali (ili radikalizirali?) stavove, što bi omogućilo svojevrsnu longitudinalnost istraživanju potencijalne promjene stavovske strukture.

BILJEŠKE

¹ Prema definiciji preuzetoj iz Konvencije o statusu izbjeglica (UNHCR, 1951), u hrvatskom Zakonu o azilu (NN, 103/03) TA je stranac koji podnese zahtjev za azil jer se on/a ne nalazi u zemlji svojega državljanstva te se zbog osnovanoga straha od progona zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj skupini ili političkoga mišljenja ne može ili se zbog toga straha ne želi staviti pod zaštitu te zemlje. Azilant je osoba kojoj je ta zaštita, po zahtjevu, odobrena.

² Ti standardi nisu prije svega vođeni humanitarnim principima zaštite, nego sigurnosnim pitanjima kontrole i zaštite vanjskih granica od ulaska neregularnih migranata, kao i poštivanjem minimalnih standarda zaštite izbjeglica (Lalić-Novak i Padjen, 2009). Sve zemlje pristupnice prolaze slične mjere usklađivanja kao preduvjet punopravnoga članstva.

³ Mještani Stubičke Slatine iskazali su visoku razinu složnosti da bi spriječili smještanje Prihvatilišta u svoju lokalnu zajednicu, u čemu su na kraju i uspjeli. Diplomski rad N. Petrovića (2006) o percepciji centara za TA kao rizičnih objekata također kao studiju slučaja uzima primjer Stubičke Slatine.

⁴ Prvi Zakon o azilu usvojen je 1. srpnja 2003., a zadnji (treći) Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o azilu primjenjuje se od 2011. i usklađen je u većoj mjeri s europskom pravnom stečevinom (*acquis*) te postojećim međunarodnim standardima.

⁵ Od 1997. godine broj TA u Hrvatskoj stalno raste. Prema službenoj statistici UNHCR-a (2011), u Hrvatskoj je od stupanja na snagu Zakona o azilu 2004. do kraja 2011. azil zatražilo 2035 osoba, od kojih je 47 dobilo zaštitu u RH, što čini tek 2,3% i svrstava RH u jednu od

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1,
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

europskih zemalja s najnižim omjerom pozitivno riješenih zahtjeva. Osim 29 dodijeljenih azila, 18 je osoba dobilo supsidijarnu zaštitu, vrstu zaštite koja nije puni azil već suplement statusu azila. Najveći broj TA zadnjih godina dolazi iz Srbije, Kosova, Afganistana, Pakistana, Irana, BiH.

⁶ Ispitanici/ispitanice s Prirodoslovno-matematičkoga fakulteta u najvećoj su se mjeri izjašnjavali kao studenti područja prirodnih znanosti, ali i interdisciplinarnog područja, te, minimalno, društveno-humanističkoga područja. Ovaj specifikum dolazi od toga što je instrument testiran među studentima geografije i integriranog studija geografije s predmetom ekologija ili povijest.

⁷ Kategorije varijable religijske samoidentifikacije preuzete su iz istraživanja "Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj" Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu (Marinović Jerolimov, 2005), dok su frekvencije odgovora u skraćenom obliku prikazane u Tablici 2.

⁸ Provjerom distribucija frekvencija utvrđeno je da varijable statistički značajno zadovoljavaju uvjet normalnosti distribucije te su pogodne za daljnje analize.

⁹ Vrijednosti KMO indeksa veće od 0,5 smatraju se adekvatnima za provođenje daljnje faktorizacije.

¹⁰ U obzir je uzet i relativno nepovoljan omjer broja ispitanika i čestica izvornog oblika skale.

¹¹ Koeficijent asimetričnosti (*skewness*) iznosi 0,594, a koeficijent spljoštenosti (*kurtosis*) 0,560.

¹² Koeficijent asimetričnosti iznosi 0,068, a koeficijent spljoštenosti -0,265.

¹³ Koeficijent asimetričnosti iznosi 0,172, a koeficijent spljoštenosti -0,018.

¹⁴ Razlike između pojedinih potkategorija varijabli na temelju kojih je rađena usporedba testirane su Scheffeovim *post-hoc* testom nakon utvrđivanja homogenosti varijanci.

¹⁵ Usporedi Mesić i Bagić, 2011.

LITERATURA

Altemeyer, B. (2003). Why do religious fundamentalists tend to be prejudiced? *The International Journal for the Psychology of Religion*, 13 (1), 17–28. doi:10.1207/S15327582IJPR1301_03

Benčić, S., Bužinkić, E., Miletić, G., Parić, A. i Župarić-Iljić, D. (2005). *Azil u Hrvatskoj – Analiza rezultata istraživanja*. Zagreb: Centar za mirovne studije.

Bratt, C. (2002). Contact and attitudes between ethnic groups: A survey-based study of adolescents in Norway. *Acta Sociologica*, 45(2), 107–125. doi:10.1177/000169930204500203

Buba, A. C. i de Hoog, N. (2009). On the relationship between social distance and threat. *Jena economic research papers*, 2009(032), <http://hdl.handle.net/10419/31707> (19. 11. 2012.)

Čaldarović, O. (1995). *Socijalna teorija i hazardni život*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.

Ervasti, H. (2004). Attitudes towards foreign-born settlers: Finland in a comparative perspective. *Yearbook of Population Research in Finland*, 40, 25–44.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

Franc, R., Šakić, V. i Kaliterna-Lipovčan, Lj. (2010). Percipirane posljedice doseljavanja i stav prema doseljavanju. *Društvena istraživanja*, 19(3), 421–440.

Herek, G. M. (2009). Sexual prejudice. U T. D. Nelson (Ur.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* (str. 441–467). New York: Psychology Press.

Hubbard, P. (2005). Accommodating otherness: Anti-asylum centre protest and the maintenance of white privilege. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 30(1), 52–65. doi:10.1111/j.1475-5661.2005.00151.x

Huysmans, J. (2006). *The politics of insecurity: Fear, migration and asylum in the EU*. London – New York: Routledge.

Jupp, J. (2002). *From white Australia to Woomera: The story of Australian immigration*. New York: Oxford University Press.

Katunarić, V. (2003). *Sporna zajednica: Novije teorije o naciji i nacionalizmu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk – Hrvatsko sociološko društvo.

Kerwin, D. (2005). The use and misuse of 'national security' rationale in crafting U.S. refugee and immigration policies. *International Journal of Refugee Law*, 17(4), 749–763. doi:10.1093/ijrl/eei030

Klocker, N. i Dunn, K. M. (2003). Who's driving the asylum debate? Newspaper and government representations of asylum seekers. *Media International Australia*, 109, 71–92.

Koutroulis, G. (2009). Public health metaphors in Australian policy on asylum seekers. *Australian and New Zealand Journal of Public Health*, 33(1), 47–50. doi:10.1111/j.1753-6405.2009.00337.x

Lalić-Novak, G. i Padjen, I. (2009). The Europeanization of asylum policy: From sovereignty via harmony to unity. *Politička misao*, 46(5), 75–101.

Louis, W. R., Duck, J. M., Terry, D. J., Schuller, R. A. i Lalonde, R. N. (2007). Why do citizens want to keep refugees out? Threats, fairness and hostile norms in the treatment of asylum seekers. *European Journal of Social Psychology*, 37(1), 53–73. doi:10.1002/ejsp.329

Marinović Jerolimov, D. (2005). Društvene i religijske promjene u Hrvatskoj: teorijsko-hipotetski okvir istraživanja. *Sociologija sela*, 43(2), 289–302.

McDonald, M. (2008). Securitization and the construction of security. *European Journal of International Relations*, 14(4), 563–587. doi:10.1177/1354066108097553

Mesić, M. (2002). *Međunarodne migracije: Tokovi i teorije*. Zagreb: Zavod za sociologiju.

Mesić, M. i Bagić, D. (2011). Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima. *Migracijske i etničke teme*, 27(1), 7–38.

Nadig, A. (2002). Human smuggling, national security, and refugee protection. *Journal of Refugee Studies*, 15(1), 1–25. doi:10.1093/jrs/15.1.1

Pedersen, A., Attwell, J. i Heveli, D. (2005). Prediction of negative attitudes toward Australian asylum seekers: False beliefs, nationalism, and self-esteem. *Australian Journal of Psychology*, 57(3), 148–160. doi:10.1080/00049530500125157

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1,
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

Pedersen, A., Watt, S. i Hansen, S. (2006). The role of false beliefs in the community's and the federal government's attitudes toward Australian asylum seekers. *Australian Journal of Social Issues*, 41(1), 105–124.

Pereira, C., Vala, J. i Costa-Lopes, R. (2009). From prejudice to discrimination: The legitimizing role of perceived threat in discrimination against immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 40(7), 1231–1250. doi:10.1002/ejsp.718

Petrović, N. (2006). *Centri za tražitelje azila kao rizični objekti: slučaj Stubičke Slatine*. Zagreb: Filozofski fakultet (diplomski rad).

Piškor, M. (2012, 9. studenoga). Protiv prihvatilišta za tražitelje azila: 'Oni gospodare našim gradom, a mi im se u strahu mičemo s puta'. *Jutarnji list*, 12–13.

Semyonov, M., Raijman, R. i Gorodzeisky, A. (2006). The rise of anti-foreigner sentiment in European societies, 1988–2000. *American Sociological Review*, 71(3), 426–449. doi:10.1177/000312240607100304

Stephan, W. G., Ybarra, O. i Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221–2237. doi:10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x

Šram, Z. (2010). Etnocentrizam, percepcija prijatnje i hrvatski nacionalni identitet. *Migracijske i etničke teme*, 26(2), 113–142.

UNHCR (1951). *United Nations Convention and Protocol Relating to the Status of Refugees*, <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf> (8. 8. 2009.)

UNHCR (2011). *Statistical Summary on Asylum Seekers in Republic of Croatia 2004-2011*, http://www.unhcr.hr/eng/images/stories/news/stats2012/asylum_total.pdf (8. 8. 2009.)

Verkuyten, M. (2004). Emotional reactions to and support for immigrant policies: Attributed responsibilities to categories of asylum seekers. *Social Justice Research*, 17(3), 293–314. doi:10.1023/B:SORE.0000041295.83611.dc

Zakon o azilu. *Narodne novine*, 103/2003.

Student Attitudes towards Asylum Seekers in Croatia

Drago ŽUPARIĆ-ILJIĆ, Margareta GREGUROVIĆ
Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb

This paper describes the construction of "The Scale of Attitudes towards Asylum Seekers" based on a survey conducted on a convenience sample of 277 students of social, natural and engineering studies within the University of Zagreb. Applied exploratory factor analysis, using the direct oblimin rotation, resulted in three factors: "perception of social threat"; "perception of cultural threat"; and "perception of health and economic threat". The obtained factors explain 60.8% of the instrument's variance and were

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 22 (2013), BR. 1
STR. 41-62

ŽUPARIĆ-ILJIĆ, D.,
GREGUROVIĆ, M.:
STAVOVI STUDENATA...

used as foundation for the construction of additive subscales, which were in further ANOVA analyses treated as the dependent variables. The independent variables used were selected socio-demographic, socio-cultural and contextual variables. The results indicate that a greater perception of asylum seekers as a social and cultural threat is expressed by male students, who study engineering sciences, are politically positioned right and extremely right, are convinced believers or religious, and do not have, or have only one friend who is a foreigner in Croatia (significant only for perception of social threat). On the other hand, a greater perception of the asylum seekers as a health and economic threat is expressed only by students who study engineering or natural sciences. The expected correlations between the attitudes towards asylum seekers and the variables "personal experience of displacement" (including refugee experience), "contact with asylum seekers and asylees" and "primary source of information on asylum" were not statistically significant.

Keywords: asylum, asylum seekers, refugees, perception of threat, xenophobia